

ETNIČKA NEREPREZENTATIVNOST U VOJSCI: SLUČAJEVI JUGOSLAVIJE I RUANDE

Nikola Petrović

UDK 355.1:323.11(497.1)
355.1:323.11(675.98)
323.11-057.36(497.1)
323.11-057.36(675.98)

Primljeno: 28.11.2006.

Prihvaćeno: 8.12.2006.

Sažetak

U radu se govori o etničkoj nereprezentativnosti u oružanim snagama kao jednom od uzroka etničkih ratova. Na primjeru Jugoslavije i Ruande, dvije zemlje koje su 1990-ih godina obilježene velikim etničkim sukobima, nastoji se vidjeti kako dva različita obrasca stvaranja etnički nereprezentativnih vojski utječu na intenzitet i tijek sukoba. Slučaj Jugoslavije pokazuje prelazak multietničke u nereprezentativnu vojske, te na jednoetničku vojsku tijekom raspada države. Analizirani su razlozi tih procesa unutar Jugoslavenske narodne armije, koji su u početku bili ekonomski i kulturni, a pri kraju tog procesa postaju politički i etnički. Na kraju stvaranje jednoetničke vojske postaje dio plana agresije na republike 1991. godine. Slučaj Ruande govori o stvaranju jednoetničke vojske od strane kolonizatora i korištenje "Gurka sindroma" ili odabiranja "ratničkog" naroda za izvršavanje vojne funkcije u društvu. Takva situacija nakon dekolonizacije dovodi do ponavljanja takvog obrasca, ali sa zamijenjenim ulogama što utječe na ciklus nasilja koji je kulminirao genocidom iz 1994. godine. Ova dva vrlo različita primjera pokazuju važnost etničke reprezentativnosti za stabilnost višenacionalnih država, ali i cijelih regija.

Ključne riječi: etnička nereprezentativnost, Jugoslavija, Ruanda, Jugoslavenska narodna armija, Ruandski patriotski front, jednoetnička vojska

UVOD

Lake i Rotschild objašnjavajući val etničkih konflikata nakon pada komunizma tvrde kako "etnički konflikti nisu direktno uzrokovani 'drevnim mržnjama' i svađama koje traju stoljećima, niti su etničke strasti, dugo potiskivane represivnim komunističkim režimima, jednostavno 'isplivale' završetkom Hladnog rata. Umjesto toga intenzivni etnički konflikt je najčešće uzrokovan kolektivnim strahom od budućnosti" (Lake i Rotschild 1998.: 292). Taj se kolektivni strah može suzbiti i time da svaka etnička

Autor je apsolvent sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. E-mail: nipetrov@ffzg.hr

zajednica unutar države smatra da je u nositeljima državne moći, policiji i vojsci, i ona reprezentirana te tako ne može postati prijatna njezinoj sigurnosti. U brojnim etničkim ratovima 20. stoljeća to nije bio slučaj.

Američka politologinja Cynthia Enloe u studiji "Policija, vojska i etnicitet" iz 1980. godine navodeći neke primjere etničke nereprezentativnosti u državnim vojskama ukazala je, iako joj predviđanje nije bila namjera, na neka svjetska krizna područja u sljedećih desetak godina kao što su Libanon (1982.), Sudan (1983.), Ruanda (1990.) i Jugoslavija (1991.). U nekima od ovih država je i prije, ali u različitim oblicima i s različitom "eksplozivnošću"¹, dolazilo do stvaranja etničkih vojski i izbijanja etničkih sukoba. Može se dakako tvrditi da je etnička neravnoteža² u vojsci u navedenim slučajevima indikator već tinjajućih etničkih sukoba jer su neke od navedenih država imale dugu tradiciju etničkih ratova, no ona može biti i jedan od faktora etničkih sukoba. Ovdje će se to pokušati pokazati na dva primjera dijametralno suprotnih načina nastajanja etnički nereprezentativne vojske. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) kao primjer neintencioniranog stvaranja nereprezentativne vojske i Ruanda kao primjer planskog kolonizacijskog stvaranja jednoetničke vojske. Upravo njihova različitost, a i činjenica da su 1990-ih ove dvije zemlje postale simbol novog vala etničkih sukoba, trebala bi pokazati važnost vođenja računa o etničkom sastavu vojske. I iskazivanje jedino deklarativnog interesa za ovo pitanje, kao u slučaju SFRJ, i deklarativno određivanje jednog "ratničkog" naroda kao preodređenog za vojnu službu, kao u slučaju Ruande, imali su utjecaj na sukobe u 1990-ima.

SLUČAJ JUGOSLAVIJE

Smrt Jugoslavije pratila je, kao što tvrdi Robert Niebuhr, i smrt Jugoslavenske narodne armije (JNA). Ipak Niebuhr griješi kad tvrdi da je smrt "JNA počela 1991., kad su Socijalističke Republike Slovenija i Hrvatska proglasile neovisnost i odcijepile se" (Niebuhr 2004.: 92). Kao što će pokazati kratko navođenje nekih bitnih i simboličnih događaja³, JNA jest umirala zajedno sa SFRJ još od sredine osamdesetih, a njihova smrt nastupila je već 1990. godine.

Raspad Jugoslavije počeo je na Kosovu, a tamo 24.4.1987. počinje i "kult Miloševića kao 'zaštitnika Srba'" (Magaš i Žanić 1999.: 371) poznatom rečenicom "Niko ne sme da bije narod!". Događaj koji je počeo narušavati percepciju JNA kao svenacionalne institucije zbio se 3.9.1987.: "U vojarni JNA u Paraćinu poremećeni ročni vojnik Albanac

¹ Sambanis u svojoj kvantitativnoj analizi građanskih ratova koristi prilično "brutalan" kriterij po kojem se o građanskom ratu može govoriti tek kad je broj žrtava u godini veći od 1000. Iz tog razloga, primjerice, sukobi u Sudanu prije 1983. godine nisu okarakterizirani kao građanski rat (2002.: 217.).

² Iako se u literaturi koriste uglavnom pojmovi etničke reprezentativnosti i simetrije vojske, u ovom se radu koristi i pojam ravnoteže kad se želi pokazati utjecaj neravnoteže na pad legitimnosti državnog monopola na nasilje.

³ Korištena je "Kronologija 1985. – 1995." iz zbornika *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini* (Magaš i Žanić, 1999.).

ubija 4 i ranjava 5 vojnika. U Srbiji se događaj službeno tumači kao 'organizirani udar na Jugoslaviju i bratstvo i jedinstvo' i koristi za jačanje protualbanske kampanje" (*ibid.*, 1999.: 371).

Savez komunista Jugoslavije (SKJ) je, pored JNA, bila još jedna institucija koja je trebala biti kohezivni faktor između jugoslavenskih republika. No, u siječnju 1990. godine "na XIV. izvanrednom kongresu SKJ propada pokušaj uspostave srpske dominacije: izaslanstvo SK Slovenije odlazi, nakon čega skup napušta i izaslanstvo SK Hrvatske, što je *de facto* raspad SK Jugoslavije" (*ibid.*, 1999.: 374). Raspad jedine stranke tj. Saveza komunista ujedno je značio mogućnost uvođenja višestranačja. Vrh JNA je na to reagirao već u veljači 1990. godine i "internom depešom naredio pripadnicima JNA u Sloveniji i Hrvatskoj da glasuju za lijevicu" (*ibid.*, 1999.: 374). Ipak se činilo da je glavni problem za JNA republički ustroj Teritorijalne obrane (TO) koja je bila dio obrambene koncepcije Jugoslavije. Odluka od 14.5.1990. godine o razoružavanju republičkih Teritorijalnih obrana (TO) mogla je još nekome izgledati kao dio koncepcijskog sukoba između JNA i TO. No, napad i nasilno zaposjedanje republičkog štaba TO Slovenije od strane pripadnika JNA u Ljubljani 5.10.1990., početak je oružanih sukoba između dviju koncepcija Jugoslavije: unitarističke (kasnije velikosrpske) i konfederacijske (kasnije koncepcija neovisnosti republika). Još u ljeto 1990. godine JNA je počela naoružavati straže pobunjenih Srba u sjeverno-dalmatinskom zaleđu. Iako je rat u Sloveniji "prolongiran" do ljeta 1991. godine, ovaj događaj je bitan jer je JNA pokazala da će koristiti silu kako bi očuvala svoju poziciju unutar jugoslavenskog društva, a kasnije se i prikloniti agresiji na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Potrebno je pokazati kako je JNA, koja je često prikazivana kao čuvar jugoslavenstva, a dijelom je tu funkciju i obavljala, došla do ove faze koja je naravno značila i njezin nestanak kao jugoslavenske vojske.

Ogorec naglašava ulogu Komunističke partije u JNA i po njemu je JNA "jedan od temeljnih subjekata ideološko političke indoktrinacije mladih generacija, te oslonac njihova formiranja u duhu socijalizma" (Ogorec 2001.: 146).⁴ Osim toga, "u JNA je bila jako izražena jedna od temeljnih značajki socijalističkih armija – potiskivanje nacionalnih obilježja i mentaliteta njezinih pripadnika na račun socijalističkog internacionalizma, što se tumačilo potrebom jačanja političke svijesti kao temelja ravnopravnosti naroda i narodnosti i 'bratstva i jedinstva'" (*ibid.*, 2001.: 146).

Postojalo je još nešto što je činilo JNA promotorom jugoslavenstva i to čak kad je ono bilo politički napušteno u korist promicanja federativnosti, a što se može nazvati "mitologijom JNA". *Leksikon YU mitologije* često koristi primjere služenja vojnog roka u JNA uz uglavnom ironiziranu nostalgiju⁵, ali se navodi da je JNA "bila dakle i škola razlike. Nikakav *melting pot*, nego jedna, kako bismo danas rekli, solidna multietnička zajednica. Samo u mom vodu bilo nas je iz desetak nacija" (Andrić 2004.: 176). Također običaj upućivanja ročnika, ali i časnika, u udaljena mjesta izvan

⁴ "O tome dovoljno govori činjenica da je godišnje u prosjeku 12-15% novoprimitljenih članova pristupilo SKJ upravo za vrijeme služenja vojnog roka ili školovanjem na vojnim školama" (Ogorec 2001.: 146).

⁵ Recentna književna i filmska produkcija koja tematizira JNA često prikazuje odnose u njoj kao ispunjene humorom, ali uglavnom s tragičnim krajem.

njihovih republika vjerojatno je jačao osjećaj jugoslavenskog identiteta, svakako uz brojne otpore.

Dakle u slučaju JNA ne može se reći da je politički vrh promovirao etničku nereprezentativnost u vojsci. Na etničku reprezentativnost se ovdje misli isključivo u časničkom sastavu JNA, jer vojnički sastav u vojsci s regrutacijskom popunom i nije mogao biti nego reprezentativan.⁶ No, kasnije u tekstu će se pokazati kako su u raskorak došle tendencije etničke nereprezentativnosti časničkog sastava i etničke reprezentativnosti vojničkog sastava.

Treba naglasiti, što u svojoj vrlo zanimljivoj autobiografiji spominje Martin Špegelj, kako "su podaci objavljeni u godišnjim statističkim pregledima što ih je izdavala Personalna uprava JNA. Oni su bili interna izdanja u samo nekoliko primjeraka, davali su se na uvid samo najvišim zapovjednicima i morali su se u određenom roku vratiti u Beograd. Ja sam, kao što su vjerojatno činili i drugi, zapisivao podatke koje sam držao važnima" (Špegelj 2001.: 52). Kako ovi podaci nisu išli u javnost nije ni moglo biti javne rasprave, a što bi bio preduvjet političkog rješavanja problema. Autonomija vojske od javnosti, ali i djelomično od politike, pokazala se dakle u pitanju njezinog sastava vrlo štetnom.

Evo što je Špegelj zabilježio: "U poratnim godinama u oficirskom su kadru većinu činili Hrvati, Slovenci i Muslimani (Bošnjaci), što je bila posljedica snažnog razvoja antifašističke borbe u zapadnim republikama" (*ibid.*, 2001.: 52). Ipak demobilizacijom u poratnom razdoblju i mirnodopskim napredovanjem u časničkim rangovima takav je omjer radikalno promijenjen. Špegelj govori o srbizaciji JNA i zaključuje da "1989. Srba u JNA ima 34% više od idealnog broja, Crnogoraca 45% više, dok je Slovenaca 60% manje od potrebnih, Hrvata 30% manje, a Bošnjaka te Albanaca, Mađara i drugih nacionalnih manjina čak 60-90% manje od idealnog omjera" (*ibid.*, 2001.: 53). Bitno je reći da je prema Špegelju srbizacija JNA otpočela još 1968. godine, no on ne navodi zašto određuje baš tu godinu niti navodi političke odluke ili strukture u vojsci ili politici koje su provodile srbizaciju.⁷ Enloe navodi kako "nisu sve etničke neravnoteže u državnim snagama rezultat namjernih političkih planova – ali većina jest" (Enloe 1990.: 180), no ne daje konačan ili jednoznačan odgovor pripada li SFRJ ovoj većini.⁸ Takvih odgovora, nažalost ili srećom, u društvenim znanostima i nema te se ovaj problem mora analizirati u više razdoblja. Može se postaviti hipoteza kako je stvaranje etničke nereprezentativnosti do 1985. godine i početka raspada Jugoslavije bilo uglavnom neintendirano.

⁶ Pripadnici religijskih organizacije, poput Jehovinih svjedoka, i politički protivnici režima, koji su izbjegavali vojnu obvezu (npr. emigracijom), vjerojatno nisu bili ravnomjerno raspoređeni po svim republikama. Ipak nisu bili toliko značajan kontingent da bi ozbiljnije poremetili etničku ravnotežu vojnika.

⁷ Čini se da Špegelj smatra 1968. godinu, dvije godine nakon Brijunskog plenuma, bitnom zbog slobodnijeg ozračja koje se moglo osjetiti i početkom studentskih protesta u zemlji. Teško je reći može li porast slobode biti pozitivno koreliran s planskom srbizacijom JNA. Vjerojatnije je da je ta korelacija zbog pada Rankovića i njegove unitarističke struje bila negativna, a na srbizaciju JNA su više utjecali neki strukturni uzroci.

⁸ U jednom trenutku ona navodi da "politička mobilizacija Baska i Hrvata nije se usmjerila na vojsku iako su obje grupe slabo zastupljene u njoj, vjerojatno zato što i Baski i Hrvati idu u red

Uzroci zašto je JNA s vremenom postajala sve nereprezentativnija nalaze se prvenstveno u društvenoj strukturi Jugoslavije. Ogorec navodi pet najvažnijih uzroka nacionalne asimetrije:

- vrlo nejednakomjerne razine gospodarskog razvoja pojedinih republika i regija Jugoslavije;
- velike razlike u cijenama i plaćama u pojedinim dijelovima SFRJ;
- vrlo nejednakomjerni stupanj nezaposlenosti;
- različit status koji je vojska uživala u javnosti i
- manipulacija u kadrovskim službama JNA (Ogorec 2001.: 147).

Ovdje se može primijetiti razlika između prva tri lako mjerljiva uzroka etničke nereprezentativnosti i petog koji se uglavnom bazira na pretpostavkama. Uzrocima koje navodi Ogorec može se dodati i pitanje jezika koje je utjecalo na podzastupljenost jezičnih manjina u časničkom kadru. Srpskohrvatski kao službeni jezik u JNA utjecao je na šanse za napredovanje albanskih, slovenskih, makedonskih ili mađarskih časnika. Može se također pretpostaviti da je prevlast srpskog jezika u komunikaciji utjecala na veću prihvatljivost JNA srpskim nego hrvatskim vojnicima i časnicima, no nije mogla značajnije utjecati na njihovo napredovanje kao što je to slučaj s pripadnicima jezičnih manjina.⁹

Može se pretpostaviti zajednički faktor za prva tri uzroka etničke nereprezentativnosti, a i za još neke koji se ovdje ne spominju, primjerice poput stupnja obrazovanja. To je stupanj industrijaliziranosti područja s kojeg potencijalni časnici dolaze, a koji je vrlo vjerojatno negativno koreliran s interesom za vojnu karijeru. Najočitiiji razlog bi bio što nakon odsluženja vojnog roka povratak u industrijalizirano mjesto nudi veću mogućnost zaposlenja nego u neindustrijaliziranim mjestima te tako stupanj industrijaliziranosti smanjuje interes za ostvarivanje vojne karijere. Zsigurno je visoka industrijaliziranost Slovenije i Hrvatske bitno pridonijela njihovoj podzastupljenosti u časničkom kadru JNA. Za Hrvatsku i događaje 1991. godine bitno je također da su područja na kojima je uspostavljena Srpska autonomna oblast (SAO) Krajina bila nisko industrijalizirana, te da je to zaslužno za prezastupljenost Srba u JNA (kao i u policiji) i u republičkim udjelima.

Sada dolazimo do ključnog pitanja: je li manipulacija u kadrovskim službama JNA bila dio nekog tajnog plana srbizacije JNA? Teško je povjerovati da bi u državi, koja je toliko propagirala ravnopravnost i u kojoj je Josip Broz Tito još uvijek vladao čvrstom rukom, JNA mogla steći toliku autonomiju da uspije provesti takav plan.

ekonomski najnaprednijih zajednica Španjolske odnosno Jugoslavije, pa stoga nisu vojnu karijeru smatrali blokiranim putom do napretka" (Enloe 1990.: 91). Pored toga kaže da se Hrvati odavno žale na pretežnost Srba, ali da se "posvećuje velika pažnja etničkoj ravnoteži u najvišim činovima" (Enloe 1990.: 167). S druge strane, tvrdi da je uzrok što se JNA velikim dijelom sastojala od Srba djelomice zbog niže razine ekonomskog razvoja u Srbiji, ali više zbog jačanja položaja centralne države. Očito je da Enloe nije detaljnije proučavala slučaj Jugoslavije, ali je primijetila brojne proturječne tendencije.

⁹ Enloe upozorava da tehnička modernizacija i ubrzanje komunikacije unutar vojske dovodi do smanjenja "organizacijske tolerancije za jezični pluralizam u vojsci i davanje prednosti većinskim jezičnim grupama" (1990.: 43).

Zasigurno je u vrhu JNA i bilo unitarističkih frakcija koje su smatrale da će prevlast Srba i Crnogoraca u časničkom kadru olakšati centralizaciju JNA, no ne treba precjenjivati njihovu moć u 1970-ima. Može se ponuditi objašnjenje da su prethodno navedeni uzroci stvorili etničku nereprezentativost koja se sve više reproducirala pomoću "zavičajnog" nepotizma.

Prevlast Srba i Crnogoraca u časničkom kadru preko protežiranja "svojih" što se nije odnosilo prvenstveno na etničku grupu nego na "zemljake", moguće je objasniti s dva primjera koje spominje Špegelj. On je 1990. godine kao ministar obrane Republike Hrvatske bio glavni cilj propagandnog filma kojim ga je JNA nastojala difimirati kao opasnog ekstremista. Zanimljivo je da ga je izdao Jagar, kapetan JNA iz njegovog kraja, za kojeg je smatrao da će mu biti vjeran u zadacima naoružavanja buduće hrvatske vojske. O Jagarovoj karijeri Špegelj je napisao: "Nastojao sam da napreduje u karijeri što nije bilo teško s obzirom na to da je uvijek pokazivao odlične rezultate u svim vojni poslovima. Premjestio sam ga na višu dužnost upravitelja armijskog vježbališta Gakovo, pa za zamjenika zapovjednika Graničnog sektora u Virovitici. ...a svoga sinovca, za upravitelja armijskog vježbališta Gakovo pošto je Jagar otišao na višu dužnost" (Špegelj 2001.: 161). Nema razloga ne pretpostaviti da se ovakav obrazac u još većim razmjerima ponavljao u krajevima s još više mogućnosti uspostavljanja "veza".

Zato ne čudi da su svi prigovori koji su se unutar JNA upućivali na etnički sastav nailazili na otpor, jer nitko nije htio remetiti taj sustav usluga i protuusluga. Evo kako je to izgledalo: "...savezni sekretar za narodnu obranu general Nikola Ljubičić, koji je na toj dužnosti bio od 1967. do 1982., konstatirao bi prilikom takvih analiza kako nacionalna pripadnost oficira i generala nije razmjerna udjelu dotičnih nacija u ukupnom jugoslavenskom stanovništvu, kako, štoviše, kadrovski sastav nije uravnotežen ni na razini republičke pripadnosti. Svi bi odmah izrazili zabrinutost nad takvim stanjem i trendom, a onda bi se po kratkom postupku zaključilo da Hrvati, Slovenci, Bošnjaci i još neki jednostavno nisu zainteresirani za službu u JNA, da se u zapadnim republikama na civilnim poslovima može bolje raditi i više zaraditi nego službom u JNA, te da ni dotična republička vodstva nemaju interes za takvu regrutaciju. Na jednoj analizi kadrovanja u SSNO-u, iznio sam primjere prijave kandidata za vojne akademije iz Pule i Varaždina u toku 1969. U Varaždinu su se te godine za vojne akademije bila prijavila 32 mladića, a iz Pule 14, svi su na zdravstvenim pregledima oglašeni sposobnima, srednju školu završili su ocjenom vrlo dobar ili odličan, a rezultat konačnog prijema u akademije bio je porazan: iz Varaždina su primljeni dvojica iz Pule jedan!" (*ibid.*, 2001.: 57-58).

Problem se vrlo vjerojatno mogao riješiti ukidanjem protekcija i "veza", no kako to u nijednom sektoru bivše Jugoslavije nije bilo riješeno, a aktualno je i danas, bilo bi to iluzorno očekivati. S druge strane u obzir nije dolazila ni pozitivna diskriminacija nedovoljno reprezentiranih etničkih skupina, a koja bi zahtijevala širu društvenu raspravu što zbog već spomenute tajnosti "obrambenih" podataka nije bila moguće.

Sredinom osamdesetih kad su se počeli pojavljivati ozbiljniji ideološki procjepi, kako u društvu tako i u JNA, ovakav su etnički sastav časničkog kadra iskorištavali oni koji su bili na strani unitarizma. Za tu struju ključna je uloga saveznog sekretara

za narodnu obranu (tj. ministra obrane SFRJ) Branka Mamule i njegovog preustroja JNA. Plan "Jedinstvo" iz 1987. godine, čiji je cilj bio "marginalizirati udio socijalističkih republika u sustavu obrane i staviti pod nadzor Armije Teritorijalnu obranu (i koji) je inicijalno predstavljao pripremu za nasilno održanje Jugoslavije da bi se kasnije pretopio u pokušaj realizacije projekta velike Srbije" (Marijan, 2003.: 11).

Sam plan ustroja "Jedinstvo" potaknut je pitanjem zapovijedanja JNA nakon Titove smrti. Vrh JNA je smatrao da kolektivno predsjedništvo SFRJ ne bi bilo, najblaže rečeno, adekvatno te se pojačavala autonomija vojske. Etnička neravnoteža i dominacija Srba i Crnogoraca u JNA omogućila je preuzimanje institucije JNA od strane proponenata velikosrpske politike unutar JNA. Bitno je kako je "osobito visok udio bio u visokim činovima" (Žunec 1998.: 104) pa je vrh JNA postao sve više jednonacionalan ili dvonacionalan, te je tako mogao provoditi odluke koje su išle na štetu drugih republika i naroda. S druge strane u Srbiji je jačao Slobodan Milošević koji je srušio vodstva Autonomnih pokrajina Kosova i Vojvodine te Socijalističke Republike Crne Gore i tako pridobio njihovu moć tj. glasove u kolektivnom odlučivanju. JNA s vodećim zagovornicima unitarističke koncepcije i Miloševićeva politika srpskog nacionalizma, uviđajući neizbježni raspad Jugoslavije i odcjepljenje zapadnih republika, sve više su se približavale u sredstvima i ciljevima.

No, vrh JNA koji je odgovoran za ratove u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, na primjer Kadrijević i Rašeta, i danas uglavnom smatraju da su branili Jugoslaviju i ugroženu srpsku manjinu, ali ne na Miloševićevoj strani. Iako to naravno može biti pokušaj racionalizacije zločina koje je JNA počinila, nedvojbeno je da je u JNA postojala jaka indoktrinacija vrijednostima očuvanja Jugoslavije. Ono se odvijalo kroz ideološko-političko obrazovanje koje je sve više oduzimalo satnicu vojnoj obuci, a tako i oslabilo osposobljenost vojske (Špegelj 2001.). Ne može se generalizirati i tvrditi da su svi sudionici agresije JNA bili zagriženi pobornici prvo unitarističke ideje, pa kasnije velikosrpske ideje. Još je jedno objašnjenje zašto su primjerice srednji i niži časnici prihvaćali ove promijenjene uloge JNA, iako se neki s njom ni politički, a ni etnički nisu mogli poistovjetiti. Ekonomski i statusni resursi bili su mobilizacijski u slučaju ovih pripadnika, jer bi raspadom Jugoslavije izgubili zaposlenje i status, a oni su "bili privilegirani društveni sloj kome je bilo u interesu očuvanje postojećih pozicija u Jugoslaviji" (Bešker i Kugler 1992.: 23). Retorika nekih osnovanih stranaka, pa i u Hrvatskoj vladajuće Hrvatske demokratske zajednice koja je uključivala i reviziju uloge ustaštva, pojačala je radikalizaciju i mobilizaciju, ne samo pobunjenih Srba u Hrvatskoj, već i JNA.

Velik broj časnika JNA hrvatske i slovenske nacionalnosti ipak se priključio republičkim snagama: Teritorijalnoj obrani Slovenije (kasnije Slovenska vojska) i Zboru Narodne Garde (kasnije Hrvatska vojska), tako da su mogli koristiti ljudske resurse JNA tj. bivše ali i tadašnje časnike JNA.¹⁰ Treba naglasiti da iako etnička ravnoteža u vojsci vjerojatno ne bi mogla spriječiti rat i agresiju, zasigurno bi još više "otupila"

¹⁰ Njihovo poznavanje djelovanja prijašnjih "poslodavaca" također se ne može zanemariti. Dobar primjer je drugi hrvatski ministar obrane Martin Špegelj čiji je plan obrane Hrvatske predsjednik Tuđman ipak odbio jer je smatrao da JNA neće napasti Hrvatsku. S druge strane, neki su časnici JNA po dogovoru s hrvatskim snagama i ostajali u JNA kako bi slali informacije ili sudjelovali u preuzimanju vojarni.

napad JNA, jer bi više protivnika unitarističke koncepcije u JNA odgodilo donošenje i provođenje odluka njezina vrha. Također, može se vidjeti kako je etnička reprezentativnost u omjeru vojnika smanjila moć djelovanja JNA.

Kad su počeli rat u Sloveniji i blokiranje vojarni JNA u Hrvatskoj, uočen je još jedan problem za "treću vojnu snagu u Europi". Iako po naoružanju superiorna oružanim snagama koje su joj se suprotstavljale, JNA nije mogla maksimalno koristiti svoju opremu zbog nedostatka vojnika prouzročениh dezertiranjem. U analizi sposobnosti JNA za unutarnji rat na području Slovenije i Hrvatske, Špegelj je zaključio kako je: "Na analiziranom području nacionalni sastav vojnika bio: oko 30% Albanaca, 24% Hrvata, 10% Muslimana (Bošnjaka), 7% Slovenaca, 4% pripadnika nacionalnih manjina (osim Albanaca), 3% Makedonaca i 22% Srba i Crnogoraca" (2001.: 138). Nekoliko je uzroka ove nepovoljne situacije za tada već gotovo jednoetnički časnički kadar. Vojnički se sastav regrutirao od svih punoljetnih muškaraca državljana Jugoslavije te je tako bio etnički reprezentativan do početka demokratskih promjena. Na područjima pak na kojima je JNA početkom 1990-ih namjeravala intervenirati, dakle Sloveniji i Hrvatskoj, etnički sastav ročnika postajao je sve manje reprezentativan. Razlog velikog broja albanskih ročnika je prvenstveno visok natalitet u albanskoj populaciji. Usto, slovenske i hrvatske vlasti počele su regrutirati svoje ročnike samo u kasarne na području Slovenije i Hrvatske. Ti su ročnici u velikom broju dezertirali iz JNA, a kad su počeli otvoreniji sukobi prelazili su u hrvatske ili slovenske oružane organizacije. Tako je JNA na ovim područjima znatno oslabljena te će uskoro biti prisiljena na povlačenje iz Slovenije i većeg dijela Hrvatske.

JNA se ipak povukla na područja iz kojih je dalje mogla sudjelovati u agresiji na Hrvatsku, a kasnije i na BiH. Uloga JNA u oba ta rata je vrlo velika, jer kako tvrdi Katunarić: "Etnička kompetitivnost ne može voditi u sukob ovakve vrsti i intenziteta, rat, bez jakog upliva institucionalnog aktera (država, vojska)" (Katunarić 1992.: 123). Iz JNA su se "sve današnje srpske vojske razvile"¹¹ (Žunec 1998.: 102) te je ona očito počela podržavati isključivo velikosrpske ideje ne spominjući više očuvanje Jugoslavije.

SLUČAJ RUANDE

Situacija u Ruandi je mnogo jasnija od one u Jugoslaviji, bar što se tiče nastanka jednoetničke vojske, te se ne mora nagađati o razlozima stvaranja takve vojske koja je bila proklamirani cilj kolonijalnih vlasti. Ipak ta "jednostavnost" vjerojatno je utjecala na složenost rješenja problema koji su i danas aktualni ne samo u Ruandi već i u cijeloj regiji.¹²

¹¹ To je potvrdio i sam Kadrijević: "JNA je predstavljala osnovu na kojoj su formirane tri srpske vojske – Vojska SRJ, Vojska RS i Vojska RSK... obaveza JNA bila da celokupnom srpskom narodu obezbedi njegovu vojsku, bez koje on na ovim prostorima i u uslovima koje su neprijatelji nametnuli nema, ne samo slobode, već ni života" (Kadrijević 1993.).

¹² Ovdje će se uglavnom analizirati slučaj Ruande, jer je on kao što je već rečeno postao "simbol" obnove etničkih sukoba u 1990-ima, no situacija u Ruandi je neraskidivo povezana sa situacijom posebno u Burundiju, ali i u Ugandi te Kongu.

Ruanda 1994. godine dolazi u centar svjetske pozornosti. Zrakoplov ruandskog predsjednika Juvénala Habyarimana, pripadnika plemena Hutu, srušen je 6.4.2004. godine i taj je događaj potaknuo genocid nad Tutsima, ali i brojnim Hutuima koji nisu htjeli sudjelovati u zločinu. U 13 tjedana, nakon tog događaja, ubijeno je između 500 000 i 800 000 stanovnika Ruande.

Ipak ni danas još nije poznato tko je srušio zrakoplov. Dok jedni optužuju vojsku pobunjenih pripadnika plemena Tutsi, Ruandski patriotski front (RPF), pod vodstvom današnjeg predsjednika Paula Kagamea, drugi prozivaju ekstremne Hutue koji su željeli povod za genocid. Premda je to od sekundarnog značenja za ovu temu, jer bitno je da se genocid dogodio, mora se spomenuti da se i u ovom slučaju, kao i kod brojnih drugih velikih tragedija, pojavljuju neobične teorije zavjere. Mark Doyle raskrinkava jednu takvu teoriju Pierrea Peana po kojem je "RPF sigurno morao znati da će masakr ogromnih razmjera slijediti atentat. Ali kako bi netko mogao predvidjeti takvu stvar s tolikom sigurnošću?" (Doyle 2006.: 84).

Manje je poznata činjenica da je u istom tom avionu ubijen i burundski predsjednik, također pripadnik Hutua, Cyprien Ntaryamira što je produbilo krizu i u Burundiju. Etničko nasilje u Ruandi i Burundiju i inače je neraskidivo povezano zbog zajedničke povijesti prije dekolonizacije, jer su obje države proizašle iz kolonije Ruanda-Urundi.¹³

Ruanda-Urundi je bivši kolonijalni teritorij u centralnoj Africi kojim je nakon Berlinskog kongresa raspolagala Njemačka, a 1916. godine osvojila ga je Belgija. Ruanda-Urundi postala je neovisna 1.7.1962. godine i podijelila se na dvije, i prije postojeće, države Ruandu i Burundi. Etnički odnosi između plemena Hutu i Tutsi su vrlo složeni i iako se često pogrešno misli da su ta dva etniciteta kolonijalni konstrukti, oni su postojali i prije kraja 19. stoljeća. No kolonijalni upravljači tim su odnosima, posebno kroz organizaciju vojske, dali novu dimenziju.

Adekanye tvrdi kako su "Tutsi iz Ruande, iako su kao manjina uspjeli nametnuti svoju vlast Hutuima koji čine većinu stanovništva, dugo dijelili s pokorenom grupom mnoge elemente zajedničke kulture uključujući srodstvo, socijalnu strukturu i jezik. Iako su Tutsi vršili uglavnom tiransku vladavinu u pretkolonijalnoj Ruandi, dozvolili su određenu autonomiju Hutua" (Adekanye 1996.). Ipak, Tutsi i Hutu "bili su prije početka kolonijalnog kontakta na putu da postanu, ako ne jedinstvena nacija, barem 'djelomično spojena'¹⁴ nacionalna grupa. Njemačka i kasnije belgijska kolonijalna vlast preokrenula je taj proces amalgacije u rigidnu dihotomiju između 'Tutsi gospodara' i 'Hutu sluga' legitimiziranu imaginarnom distinkcijom između superiorne rase imigranata Hamita egipatskog¹⁵ podrijetla i takozvanih 'primitivnih crnih urođenika'" (*ibid.*, 1996.). Evo još jednog primjera kako su belgijske kolonijalne vlasti potencirale značaj etniciteta: "U 1930-ima, uveli su osobne iskaznice koje su ukazivale

¹³ Urundi, ime Burundija u vrijeme kolonijalizma, znači drugi. Tako da Ruanda-Urundi, kolonizatorski naziv ove dvije centralizirane države koje su spojili u jedan teritorij, znači druga Ruanda.

¹⁴ Adekanye koristi izraz *hyphenated national group* (1996.) koji je teško prevesti na hrvatski, a označava crticu koja spaja dvije nacije kao na primjer austro-ugarski, ili u ovom slučaju tutsijevsko-hutuovski. To bi dakle bio tek potencijalni začetak jedinstvene nacije.

¹⁵ Tutsima je uz egipatsko, ponekad pridavano i etiopsko podrijetlo što samo ukazuje na neutemeljenost pokušaja legitimizacije etničke dominacije.

na pripadnost etničkoj kategoriji. Te su iskaznice tada postajale oruđe države kojom su se određivale životne šanse pojedinca. Opet te mjere nisu stvarale etnicitet, ali služile su da pojačaju njegov društveni značaj" (Newbury 1998.).

Hutui su u kolonijalnoj Ruandi bili "klasificirani kao građani drugog reda...imali su dramatično manje mogućnosti pohađati škole i bili su potpuno isključeni od viših položaja u administraciji" (*ibid.*, 1998.). Ipak Adenkaye smatra da se kao organizacijski potez kolonijalnih vlasti s najdalekosežnijim posljedicama pokazao način stvaranja vojske. Tako da "dvije etničke oružane formacije koje se sad natječu za kontrolu teritorija i dominaciju i u Burundiju i u Ruandi, naime Tutsi vojska u zemlji i Hutu 'izbjeglički ratnici' izvana, kao i one prije njih (Hutu vojska u zemlji i Tutsi 'izbjeglički ratnici' izvana između 1959. i 1994. u Ruandi) imaju duboke korijene u strukturi vojne organizacije naslijeđenoj od kolonijalne vlasti. To je struktura koja je modelirana prema onome što je drugdje klasificirano kao tip 'jednoetničke vojske'" (Adekanye 1996.).

Njemačke i belgijske vlasti pokušale su primjeniti tzv. Gurka sindrom tj. odrediti jedan "ratnički narod"¹⁶ kao najpodobniji za vršenje vojne funkcije. No dok su Britanci kao u slučaju Gurka koristili manjinski narod bez političke moći kao vojnike i časnike, u slučaju Ruande i Burundija koristili su manjinski narod Tutsi koji je uz to imao i političku dominaciju. To je imalo za posljedicu "stvaranje kastinskog društva (eticitet kao isključiva odrednica klasa)" (Adekanye 1996.). Još jedna moguća posljedica nametanja jednoetničke vojske od strane kolonizatora jest ta da privilegirani narod nakon dekolonizacije, u ovom slučaju Tutsi, dobije status suradnika kolonizatora, čime se razmjeri osвете pojačavaju.

Kako se ovo stvaranje jednoetničke vojske odvijalo u ekonomski nerazvijenoj zemlji poput Ruande, Hutui nisu mogli povećanjem ekonomske moći nadoknaditi nedostatak političke i vojne, kao što su to na primjer mogle neke druge etničke skupine poput Baska, Slovenaca ili Hrvata. Rezultat je stvaranje etničkih paravojski, ali i njihov "odlazak (ili 'podzemne' frakcije ili cijele formacije) izvan zemlje gdje postaju 'izbjeglice-ratnici'" (*ibid.*, 1996.). To čini situaciju u centralnoj Africi jednom od najtežih svjetskih kriza. Činjenica da je do 1959. godine oko 15 posto Tutsija, velikim dijelom zahvaljujući kolonizatorskoj vlasti, posjedovalo političku i vojnu moć nad nešto preko 80 posto Hutua, što je plodno tlo za daljnje etničke sukobe.

Jednoetničku vojsku Tutsija u Ruandi 1959. godine revolucijom je zamijenila jednoetnička vojska Hutua, koja je pak vladala do 1994. Zanimljivo je da je prema hipotezi Philipa Verwimpa u osnovi genocida stajala retorika seljačke ideologije: "Predsjednik Habyarimana je želio da Ruanda bude agrikulturno društvo te je glorificirao seljaštvo, a sebe predstavljao kao seljaka. U njegovoj ideologiji ruralnog romantizma, jedino su Hutui bili pravi seljaci Ruande; Tutsi su bili feudalna klasa blisko povezana s kolonijalnom okupacijom. Kad je diktatorska politička moć legitimizirana seljačkom ideologijom, genocid postaje političkom opcijom jer takvo

¹⁶ Ovo "ratničko" se skoro uvijek odnosilo na manjinsko dakle ono koje može poslužiti interesima kolonizatora i njihove vojske, ali zbog malobrojnosti neće ugroziti kolonijalnu vlast. Kod Gurka je pored toga njihova "ratnička" uloga bila bitna za stvaranje i potvrdu zasebnog etničkog identiteta.

seljačko društvo ne tolerira postojanje ne-seljaka, na isti način kao što komunističko društvo ne tolerira postojanje kapitalističke klase. Slična kombinacija seljačke ideologije i rasizma postojala je kod drugih genocidnih režima poput Crvenih Kmera u Kambodži" (Verwimp 2000.: 326). To je možda razlog zašto je nakon zaustavljanja genocida vojska Tutsija tako lako preuzela organe vlasti, koji su režimu Hutua bili samo nužno zlo te su lako transformirani u izbjegličke anti-Tutsi pokrete i paravojske.

Postojanje izbjegličke vojske Tutsija RPF izvan granica Ruande, bio je još jedan od načina kojim su vlasti plemena Hutu širile strah i mržnju prema Tutsijima. Nakon genocida u zemlju se vraća RPF¹⁷ koji je porazio državnu vojsku sastavljenu od Hutua, pa iz zemlje odlaze postrojbe Hutua odgovorne za brojne zločine. Prisutnost izbjegličkih vojska u susjednim zemljama izaziva građanske ratove te je tako današnji predsjednik Ugande Yoweri Museveni došao na vlast pomoću National Resistance Army (NRA), koju je uglavnom kontrolirala prva i druga generacija izbjeglica Tutsija iz Ruande. Naravno Museveni je uzvratio pomažući snagama Tutsija u njihovom napadu na Ruandu. Izbjeglička vojska Hutua pokušava sad taj isti obrazac primijeniti u Kongu.

Može li se taj ciklus nasilja zaustaviti demobilizacijom i preodgojem izbjegličkih vojski poput današnje izbjegličke vojske Hutua?¹⁸ Hoće li ipak biti potrebno stvoriti etnički reprezentativnu vojsku kako bi sve etničke zajednice u Ruandi, pa i etnička manjina Twa koja je uglavnom bila isključena iz ovih polarizacija, počele priznavati legitimnost državnih institucija i tako se došlo do stabilnijeg društva? Možda se odgovorima na ta pitanja može približiti prikazujući suvremene primjere i tendencije.

ETNIČKA NERAVNOTEŽA DANAS

Na Zapadu se pitanje etničkog sastava vojske čini sve manje važnim. Profesionalizacija vojske i ukidanje opće vojne obveze dovela je do toga da "vojna služba sve više gubi poseban društveni ugled, a...vjerojatnije je da je unapređenje statusa rodnih i etničkih manjina u vojskama danas moguće kao jedna od posljedica unapređenja njihovih građanskih prava i političkoga statusa općenito, a ne više obratno, kao što je bilo nekada" (Klarić Rodik 2005.: 1007), tako da u zapadnim društvima zastupljenost etničke grupe u vojsci više ne ukazuje na njezinu moć. U vojsci se sve više zapošljavaju i strani državljani te zapadne vojske postaju "neutralno multietničke" te tako oponašaju stanje u multinacionalnim korporacijama. Kao što se u analizi belgijske vojske zaključuje: "Treba naglasiti da Belgija nije jedina zemlja Europske unije koja dozvoljava regrutaciju stranih državljana. Luksemburg i Španjolska su nedavno donijeli zakone kojima dozvoljavaju regrutaciju državljana iz EU, ali u Španjolskoj i stanovnike s španjolskog govornog područja Latinske Amerike. Irska, Velika Britanija i Francuska

¹⁷ Zanimljivo je da se zamjena vojski vrši tako da izbjeglička i pobunjenička vojska jednostavno zamijene uloge tako da jednoetničnost ostaje netaknuta.

¹⁸ Iako je svim ratnicima plemena Hutu koji nisu počinili zločine ponuđeno da se vrate u Ruandu, oni to nisu učinili u očekivanom broju, a Adekanye misli da razlog nije samo u strahu od osвете, već i u planiranju "otvaranja novog kruga" preuzimanja vlasti (1996.).

regrutiraju strane državljane već duže vrijeme. Ova 'denacionalizacija' vojne funkcije je prilično logična evolucija...rezultat procesa globalizacije; suvremena regrutacija za globalne poslovne tvrtke nije više bazirana na nacionalnosti" (Manigart 2005.: 575).

Ipak mora se reći da je Zapad, točnije SAD, a i neki njegovi saveznici u "ratu protiv terorizma", ponovno naišao na problem etničke nereprezentativnosti u vojsci. Prva sociološka istraživanja etničkih odnosa u vojsci dobila su poticaj za vrijeme Drugoga svjetskog rata istraživanjima "rasnih odnosa" u američkoj vojsci. Danas profesionalizirana američka vojska zbog ekonomskih razlika pokazuje tendenciju prezastupljenosti etničkih manjina s manjom ekonomskom i političkom moći, no taj problem nije aktualiziran. S druge strane, SAD danas nastoji postići reprezentativnost u iračkoj vojsci kako bi nakon odlaska njihovih snaga ostala stabilna vlast. *Washington Times* tvrdi kako je "etnički miks bitan zato što Washington ne želi da suniti percipiraju Iračke sigurnosne snage (ISF) kao one protiv kojih *de facto* vode građanski rat - dok šijiti i Kurdi u vladinim trupama vrše prepade na sunitske pobunjenike. No participacija sunita je nedostatna" (2005.). Istraživači terorizma sve više će se morati baviti i njezinim izvorima. Sunitsko nesudjelovanje u iračkoj vojsci može imati slične posljedice kao što je imao položaj šijita u Libanonu. Teroristička organizacija Hezbolah razvila se iz privatne šijitske vojske nezadovoljne položajem šijita u libanonskoj državi (posebice u represivnom aparatu).

Etnički sastav u vojsci i dalje ostaje bitan za nestabilne multietničke režime prvenstveno Azije, Afrike, ali i Istočne Europe. Međunarodna zajednica morat će koristiti uspješne konsocijacijske modele demokracije koji će obraćati pažnju na političku, ali i vojnu etničku reprezentativnost. Poteškoće kod pokušaja stvaranja vojske Bosne i Hercegovine, koja će uključivati sve etničke skupine, pokazuju potrebu učenja iz povijesnih pogrešaka. Takva vojska ne može biti samo nametnuto rješenje od strane visokog predstavnika, već je potrebna javna rasprava i konsenzus o tom problemu. Primjer etničke nereprezentativnosti u vojsci Jugoslavije, gdje je to bilo pitanje kojim se striktno bavio samo vrh JNA i Partije, mogao bi pomoći da se ne ponove iste pogreške.

ZAKLJUČAK

Tipovi vojski s etničkog gledišta su sljedeći: "1) asimilatorska, 2) pluralistička diferencirajuća, 3) jednoetnička" (Enloe 1990.: 42). Jugoslavenska i ruandska(e) vojska(e) početkom 1960-ih godina bile su na dva suprotna kraja ovog kontinuuma. No lako je uočiti da su ovo vrlo promjenjive kategorije te da modernizacija, političke promjene, a posebno ratovi, mogu vrlo brzo izmijeniti tip vojske u nekoj državi.

JNA je od otprilike sredine 1960-ih do 1987. godine prošla put od asimilatorske vojske (ili barem od tog deklariranog ideala), u kojoj su sve "društvene grupe ravnomjerno predstavljene u čitavoj hijerarhiji i na prvom je mjestu odanost samoj organizaciji" (Enloe 1990.: 41) do, zbog već spomenutih ekonomskih i kulturnih, ali i političkih razloga, pluralističke diferencirajuće vojske "gdje razne etničke grupe

nisu zastupljene samo simbolički, ali u kojima osoblje različitih etničkih pripadnosti igra sve različite uloge" (*ibid.*, 1990.: 41). Političke promjene sredinom 1980-ih, demokratizacija Jugoslavije i posebno rat u Jugoslaviji, pretvorili su JNA u jednoetničku vojsku, gdje "dominira jedna etnička grupa u čitavoj organizaciji, a sve su druge isključene" te je JNA, nakon što je pomogla osnivanju svih srpskih paravojski u Hrvatskoj i BiH, transformirana u Vojsku Jugoslavije, tj. onoga što je preostalo od Jugoslavije. U Ruandi od kraja 19. stoljeća do danas postoji tradicija jednoetničke vojske. Ona je nastala uz stvaranje rasističkog mita o superiornosti Tutsija, koji su se do revolucije 1959 godine jedini bavili vojnim poslovima. Od revolucije koju su pokrenule paravojske Hutua do 1994. godine, tip jednoetničke vojske koristile su vlasti Hutua. Nakon povratka ili dolaska RPF, jednoetnička vojska Tutsija postala je državna vojska.

Nepobitno je da duga tradicija jednoetničke vojske uz etničke sukobe teži prema petrifikaciji tog tipa vojske, no modernizacijski procesi i globalizacija vrlo brzo mogu dovesti do promjene. Tako se može objasniti zašto na primjer na prostoru bivše Jugoslavije, u kojoj je ipak postojalo poznavanje drugih tipova vojski, nije došlo do opstanka ovog tipa. Istraživanje u Hrvatskoj iz 1991. godine na prigodnom uzorku pokazalo je na primjer da na pitanje "'Kako treba formirati zapovjednički kadar?' 31,08 posto boraca i 32,41 posto civila odgovara 'Prema nacionalnosti, bez obzira na stranačku pripadnost'" (Bešker i Kugler 1992.: 81). S obzirom na to da je istraživanje vršeno za vrijeme rata, postotak i nije previsok.

Demokratizacija u Jugoslaviji i dekolonizacija (također s elementima demokratizacije) u Ruandi možda su pridonijeli bržoj zloupotrebi jednoetničke vojske, no nedostatak demokratskih rješenja u organizaciji vojski ove dvije države pridonio je stvaranju problema. Sudjelovanje javnosti u raspravama o uređenju vojnih organizacija mogli bi pridonijeti sprječavanju ponovnog stvaranja jednoetničkih vojski.

LITERATURA

- Adekanye, J. 'Bayo (1996.) "*Rwanda/Burundi: 'Uni-ethnic' Dominance and the Cycle of Armed Ethnic Formations*", *Social Identities*, 2(1).
- Bešker, Marko - Seka Kugler (1992.) *Obzorje slobode*. Zagreb: Privatna naklada.
- Doyle, Mark (2006.) "Rewriting Rwanda". *Foreign Policy*. May/June 83-85.
- Enloe, Cynthia (1990.) *Policija, vojska i etnicitet. Temelji državne moći*. Zagreb: Globus.
- Kadijević, Veljko (1993.) *Moje viđenje raspada*. Beograd: Politika.
- Katunarić, Vjeran (1992.) "O modelu etničke kompetitivnosti u slučaju Hrvatske". *Revija za sociologiju*, 23(1-2): 117-124.
- Klarić Rodik, Petra (2005.) "Vojna služba – faktor unapređenja društveno – političkoga statusa?" *Društvena istraživanja*, 14(6): 993-1014.

- Lake, David A., Donald Rotschild (1998.) "Containing Fear. The Origins and Management of Ethnic Conflict". U: *Theories of War and Peace*. Cambridge: The MIT Press.
- Leksikon YU mitologije*. (2004.) Andrić, Iris et al. (ur.) Zagreb: Postscriptum; Beograd: Rende.
- Magaš, Branka - Ivo Žanić ur. (1999.) *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*. Zagreb-Sarajevo: Naklada Jesenski i Turk, Dani.
- Manigart, Philippe (2005.) "Risks and Recruitment in Postmodern Armed Forces: The Case of Belgium", *Armed Forces & Society*, 31(4): 559-582.
- Marijan, Davor (2003.) "'Jedinstvo' – Posljednji ustroj JNA" *Polemos*, 6(1-2): 11-47.
- Newbury, Catharine (1998.) "Ethnicity and the politics of history in Rwanda", *Africa Today*, 45(1).
- Niebuhr, Robert (2004.) "Death of the Yugoslav People's Army and the Wars of Succession", *Polemos*, 7(1-2): 91-106.
- Ogorec, Marinko (2001.) *Vojna sila bivše Jugoslavije*. Rijeka: Otokar Keršovani.
- Sambanis, Nicholas (2002.) "A review of recent advances and future directions in the quantitative literature on civil war", *Defence & Peace Economics*, 13 (3):215-244.
- Špegelj, Martin (2001.) *Sjećanja vojnika*. Zagreb: Znanje.
- Verwimp, Philip (2000.) "Development ideology, the peasantry and genocide: Rwanda represented in Habyarimana's speeches", *Journal of Genocide Research* 2(3), 325–361.
- Washington Times* (2005.) *Sunni role in military in Iraq falls short of goal*. 24.1.2005.
- Žunec, Ozren (1998.) *Rat i društvo. Ogledi iz sociologije vojske i rata*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk - Hrvatsko sociološko društvo.

UNDER-REPRESENTATION IN ARMED FORCES: EXAMPLES OF YUGOSLAVIA AND RWANDA

Nikola Petrović

Summary

In this article ethnic under-representation in armed forces as one of the causes of ethnic wars is discussed. Examples of Yugoslavia and Rwanda, two countries that were marked by great ethnic conflicts in the 1990s, aim to present how two different models of ethnic under-representation influence the intensity and development of conflicts. Yugoslavian case shows transition from multi-ethnic to ethnically under-represented army and finally to uni-ethnic army during the dissolution of the state. Causes of this process in the Yugoslav People's Army, which were at the beginning economical and cultural and at the end of the dissolution they became political and ethnical, have been analysed. In the end the creation of uni-ethnic army develops into the part of the plan to attack separated republics in 1991. Rwandan case is an example of the "Gurkha syndrome" or selecting one "warrior" nation to perform military functions in a given society. This situation after decolonisation resulted in the repetition of this pattern, but with reversed roles that influenced the cycle of violence which culminated with 1994 genocide. These two very different examples show the importance of the ethnic representation for the stability of multi-ethnic states and for the whole regions.

Keywords: ethnic under-representation, Yugoslavia, Rwanda, Yugoslav People's Army, Rwandan Patriotic Front, one-ethnic army

